

виборчої культури стверджують, що немає жодних підстав вважати, що український виборець не здатен до навчання та зміни власної електоральної культури [3, с. 242].

Подібної думки дотримується Р.Даль, який визначив основні риси „адекватного громадянина”, який відповідає стандартам громадянської компетентності. Адекватний громадянин володіє мінімально достатнім об’ємом знань про те, що відповідає його власним інтересам, і про те, який політичний вибір дає йому змогу забезпечити ці інтереси краще за інших [4]. Однак вчений робить невтішні висновки про невідповідність більшості громадян стандартам адекватного громадянина. Цей факт стосується не лише новоутворених демократій, а й суспільств, де демократичні інститути існують уже тривалий час.

Важливу роль у вирішенні проблеми підвищення рівня громадянської компетентності слід надати доступності та надійності інформації, що надходить від конкуруючих політичних партій та кандидатів на громадянські посади. На основі цієї інформації громадяни, виборці зможуть зробити свідомі висновки про політику, програми й пропозиції партій і кандидатів, чи варто довіряти політичним лідерам, наскільки вони чесні та компетентні, вимагати від них звіту в їх діяльності. Проте можливості сучасних інформаційних технологій можуть бути використані як для розвитку, так і для зменшення рівня компетентності громадян.

Отже, в процесі стабілізації суспільного життя, набуття виборцями електоральних навиків, посилення демократичної складової політичної культури населення та політичних еліт відбувається поступове витіснення маніпулятивних технологій. Зростання політико-правової та громадянської культури передбачає не захоплення патріотизмом, не сліпу віру в національні святині, а оволодіння максимумом політичних знань, уміння оперувати логічними поняттями цієї сфери, не претендуючи на професійні навички політика чи політолога. Саме тому підвищення міри усвідомленості вибору таке необхідне у нашому суспільстві, оскільки сприятиме зменшенню зони політичного неучтва, зростанню обережності та уміння розпізнавати маніпулятивну суть тієї чи іншої політичної пропозиції.

Слід боротися за відповідальну політику, що означає сприяти тому, щоб конкретні політики, політичні технологи, журналісти хоча б інколи задумувались над своїми словами і вчинками та їх наслідками. Сьогодні політики часто обмежуються лише творенням низки формальних чи офіційних демократичних інституцій, схваленням конституції та творенням політичних партій, через що застосування та ефективність технологій, що використовуються у виборчому процесі, залишається досить високою. Саме тому розвиток стабільної та успішної демократичної системи залежить не так від структури уряду та політики, як від орієнтацій чи ставлення людей до політичного процесу, тобто від політичної та електоральної культури.

1.Бурдяк В.І., Ротар Н.Ю. Політична культура країн Європи в контексті інтеграційних процесів. – Чернівці: Рута, 2004. – 328 с.; 2. Вибори – шлях до демократичного суспільства: Метод. матеріали з питань виборчого процесу /За заг. ред. В.М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 78 с.; 3. Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування /За заг. ред. Радченка Є.В.: К.: Факт, 2003. – 258 с.; 4. Даль Р.А. Проблемы гражданской компетентности /Пределы власти Антология www.russ.ru:8080/antolog/predely/1/dem2-3.htm.; 5. Декларация о критериях свободных и справедливых выборов. Принятая на 154-й сессии Совета Межпарламентского Союза www.democracy.ru/library/laws/international/el-declaration-1994/html.

Паламаренко М. В. *

Республіканська і Демократична партії в 1950-60-х рр.

Протягом 1950-60-х партійна система США пройшла ряд важливих етапів, які дозволили інтегрувати їй радикальні рухи зліва і справа. Таким чином республіканці і демократи зайняли ті позиції в політичному спектрі, які збереглися і на сьогоднішній день. В даному дослідженні будуть розглянуті ряд вирішальних моментів у формуванні ідеологічної орієнтації обох партій – маккартизм, інтеграція лівих та правих рухів.

* Паламаренко М. В. – аспірант кафедри політології.

В період 1948 – 1952 рр., до приходу республіканців у виконавчу владу, в обох партіях йшла напружена фракційна боротьба, що зрештою завершила довгий процес стабілізації двопартійної системи. У результаті її на політичну арену вийшло нове покоління і республіканців, і демократів, багато з яких відігравали ключову роль у своїх організаціях аж до початку 1970-х років. З іншого боку, з Демократичної партії пішли впливові діячі "нового курсу", місце яких зайняло нове покоління поміркованих лібералів на чолі з Е. Стівенсоном (Іллінойс). У республіканців також відбулася зміна поколінь, завершився перехід партії на позиції "нового республіканізму", але цьому передувало небачене посилення впливу ультраправих маккартистів і наступна інтеграція цього угруповання.

Якщо в другій половині 1950-х років найбільш гостра фракційна боротьба йшла в таборі демократів, то наприкінці 1940-х – початку 1950-х рр. пріоритет у цій області безперечно належав республіканцям. Зовнішнім відображенням зіткнень у таборі республіканців стали зміни в НК партії: за чотири роки (1949-1953) змінилося чотири голови[2, ст. 219]. Внутрішній зміст конфлікту – підготовка ґрунту для політики маккартизму. Ініціаторами цього процесу стало молоде покоління республіканців, переважно зі штатів Далекого й Середнього Заходу (Д. Маккарті, Р. Ніксон, К. Мундт, У. Ноуланд, У. Дженнер). Використовуючи антикомунізм, вони намагалися зміцнити свої позиції в партії витіснивши представників північно-східних штатів. Розпочав процес обраний в 1946 р. у Палату представників Р. Ніксон (Каліфорнія). В 1948 р. Р. Ніксон заявив, що володіє "незаперечними" доказами, що колишній відомий співробітник державного департаменту президент "Фонду Карнегі", виходець із аристократичних кіл північно-східної еліти О. Хісс давно працює на СРСР.

Після виборів 1948 р. позиції ультраконсерваторів у Республіканській партії посилювалися за рахунок того, що на Півдні намітилася певна тенденція до партійного перегруповання. Невдоволення спробами адміністрації Г. Трумена вирішити проблеми громадянських прав спонукало окремі соціальні групи населення Півдня (насамперед у середовищі місцевих банкірів, власників підприємств суспільного обслуговування, інженерно-технічного персоналу, осіб вільних професій: адвокатів, лікарів, журналістів та ін.) до перегляду своїх партійних симпатій[6, 77]. Незабаром, після невдали для республіканців виборів 1948 р., вони скликали спеціальну конференцію, щоб вирішити питання про реформу організаційної структури своєї фракції в Конгресі. Результатом конференції стало заснування політичного комітету Республіканської партії в Палаті представників — партійного органу в державній структурі, покликаного підмінити кокус фракції. Ініціатор цієї пропозиції, один з ветеранів фракції республіканців Д. Мартін, зазначав, що завдання нового органу буде полягати в розробці варіантів стратегічної лінії фракції партії в процесі розгляду найважливіших законодавчих актів. У першому складі політичного комітету домінуючі позиції зайняли прихильники Р. Тафта.

Після перемоги республіканців на виборах 1952 р. настав період домінування маккартистів. На певний час це угруповання стало справляти визначальний вплив не лише на власну партію, але й на всю двопартійну систему. Саме фракція республіканців в Конгресі стала провідником розгорнутого в 1953-1954 рр. фронтального наступу маккартистів. Захопивши ключові посади в провідних комітетах Конгресу, прихильники Дж. Маккарті, використовуючи свій статус, стали визначати політичну позицію Республіканської партії. Проте вже у 1953 р. відбувся конфлікт маккартистів з президентом. Чим далі, тим більше наростала хвиля критики дій Дж. Маккарті. Уже до 1953 р., незважаючи на те, що маккартизм переживав період розквіту, серйозні перешкоди екстремістського курсу цієї групи для нормального функціонування двопартійної системи ставали очевидними навіть для помірковано правих політичних діячів. Практика маккартизму, з його прагненням нівелювати партійну ідеологію, усунути фракційну боротьбу, неминуче призвела до гострого внутрішньопартійного конфлікту. Подальший розвиток маккартизму загрожував розколом Республіканської партії, яка навіть у цей час продовжувала залишатися складним соціально-політичним організмом. Складність масової бази партії визначала її різноманітність. Ультраправі змогли послабити інші фракції своєї партії, нав'язати їм на певний час свій політичний курс, але знищити їх вони були не спроможні.

Розкол однієї із провідних партій створював реальну загрозу нормальній діяльності двопартійної системи. Коли це стало очевидним, супротивники Дж. Маккарті внесли резолюцію, що пропонувала відсторонити сенатора від керівництва комітетом з урядових операцій і засудити

його діяльність як недостойну члена Сенату. Після завзятої боротьби в грудні 1954 р. більшістю голосів (67 проти 22) вона була схвалена Сенатом[4, 316].

Поразка маккартизму сприяла завершенню стабілізації двопартійної системи демократи – республіканці. Інтеграція цього ультраправого угруповання, запобігши загрозі розколу Республіканської партії, сприяла закріпленню тенденцій до загального зсуву двопартійної системи вправо в спектрі політичного життя країни. Невдача цієї ідейно-політичної течії засвідчила нереальність використання індивідуалістичних форм ідеології як основи партійної платформи й одночасно довела керівництву обох партій і американському істеблішменту ефективність етатистської ідеології, на базі якої остаточно оформився консенсус у відносинах демократів і республіканців.

Демократична партія протягом 1960-х продовжувала розвиватись інтегруючи ліві рухи. Обрання Дж. Кеннеді на посаду президента помітно посилило позиції ліберальних груп у Демократичній партії й країні в цілому. На початку 1960-х рр. новому партійному керівництву необхідно було вирішити два важливі завдання: втримати в сфері свого впливу діксікратів (демократів південних штатів) та інтегрувати зростаючі масові рухи нових лівих у рамки двопартійної системи.

Особливо актуальним виявилось питання про громадянські права 25-мільйонного чорношкірого населення. Саме тут концентрувались проблеми, з якими зіштовхнулося керівництво демократів в 1960-і роки. До кінця попереднього десятиліття лідерам демократів шляхом незначних поступок і обіцянок, вдавалося втримувати в орбіті свого впливу чорношкіре населення і в той же час не дратувати діксікратів. Однак в 1963 р., у ході тривалого конфлікту, жителі півдня виявились в меншості. Певні складнощі існували й у відносинах загальнонаціонального керівництва з ліволіберальними колами демократів.

Республіканська партія у 1960-х рр. успішно інтегрувала рух ультраправих. Проте позитивні результати цього процесу виявились лише з приходом до влади Р. Рейгана, а до того часу республіканці зазнали значних втрат. З поразкою Р. Ніксона на виборах 1960 р. його позиції в керівництві Республіканської партії послабились. У рядах республіканців посилювались консервативні сили, які відкидали реформізм у будь-яких його проявах і твердо вірили в ідеали "істинного" американізму. В умовах 1960-х років це означало, що з респектабельної консервативної партії республіканці перетворяться в правоекстремістську. Вимогам часу найбільшою мірою відповідав сенатор Б. Голдуотер (Арізона), який спирався на підтримку ряду ультраправих організацій. Його вплив у партії після 1960 р. швидко збільшувалося.

На проміжних виборах 1962 р. праві республіканці істотно зміцнили свої позиції у фракції в Конгресі й у ряді стратегічно важливих штатів: Нью-Йорку, Техасі, Мічигані, Вісконсині, Вашингтоні. З 33 республіканських сенаторів 12 були переконаними прихильниками концепції необхідності різкого зрушення партії вправо. Незважаючи на опір ліберальних діячів (Дж. Ромні, Д. Ліндсея, У. Скрентона, Н. Рокфеллера), в 1964 р. ультраправим вдалося домогтися контролю над партією. Б. Голдуотер був висунутий на посаду кандидата в президенти від Республіканської партії, а платформа республіканців 1964 р. стала справжнім маніфестом принципів твердого індивідуалізму. Особлива увага в ній була приділена визначенню взаємин особистості й держави[2, 243].

Висунення Б. Голдуотера – один з тих епізодів, коли в історичному процесі суб'єктивні фактори на певний час починають превалювати над об'єктивними закономірностями. Об'єктивно, захоплення Республіканської партії прихильниками Б. Голдуотера було надзвичайно не вигідним для двопартійної системи. Ця подія порушила стійкі зв'язки між компонентами інституту, вивела його зі стану еластичної рівноваги. Якщо раніше такі процеси відбувались в рамках інтеграції руху за третю партію, то тепер – винятково з ініціативи республіканців. За цих обставин суб'єктивні переваги лідерів правих республіканців – організаційні здібності, соціальна демагогія, солідна фінансова база, внутрішня згуртованість – принесли їм тимчасову перемогу, об'єктивно зовсім непотрібну партії. На наступних президентських виборах республіканці втратили 7 млн. голосів і зазнали одну із найбільших поразок за всю свою історію. У цих умовах зросли шанси на успіх у Р. Ніксона. Будучи досить правим, щоб запозичити ряд ідей Б. Голдуотера і не відштовхнути від себе його прихильників, він у той же час досить добре засвоїв філософію "нового республіканізму" і, успішно використовуючи проблеми демократів, прагнув довести

необхідність зсуву політичного життя країни вправо. Поступово правоцентристи на чолі з Р. Ніксоном змогли повернути під свій контроль ключові посади в партійній машині, забезпечили собі підтримку всіх більш-менш значних діячів партії і упевнено йшли назустріч наступним виборам.

До виборів 1968 р. Сполучені Штати прийшли в глибокій соціально-політичній кризі, що не могла не позначитися на двопартійній системі. Зростало розчарування рядових американців в обох партіях. Абсентеїзм виборців став масовим явищем. Демократична партія, що перебувала з 1961 р. при владі, в очах американців несла головну частку відповідальності за таку ситуацію. Всередині Демократичної партії також існувало невдоволення політикою адміністрації, внаслідок чого почали посилюватись праві фракції. За обставин глибокого розчарування й розколу в таборі демократів зростали шанси на успіх кандидата республіканців.

Республіканська партія зробила висновки з поразки 1964 р. і закликала не до повного демонтажу всієї складної бюрократичної структури сучасної держави, а до вироблення більш збалансованого підходу до проблеми, поєднання функцій федерального уряду, влади штатів і приватного підприємництва. Р. Ніксону вдалося згуртувати практично всіх республіканців, за винятком частини колишніх прихильників Б. Голдуотера, які підтримали Дж. Уоллеса. Республіканці перемогли на виборах, але кампанія 1968 р. показала, що двопартійна система зазнає серйозних труднощів: з-під її впливу вийшли ліві рухи і фракції. На рубежі 1960 – 70-х рр. двопартійна система США знову була виведена з рівноваги. Якщо в 1960-і рр. праві республіканці намагалися зрушити її вправо, то активний розвиток нових лівих, економічна криза початку 1970-х років, криза традиційних методів державного регулювання соціально-економічних процесів схилили двопартійну систему вліво.

Вплив лівих рухів позначився в основному на Демократичній партії. Після виборів 1968 р. поляризація фракцій у ній досягла апогею. Г. Моргентау стверджував: "Соціальна база демократів впала під впливом війни у В'єтнамі й расової кризи"[2,251]. В ході праймеріз на роль лідера сил, що перебували в опозиції загальнонаціональному керівництву демократів, швидко висунувся сенатор Дж. Макговерн. Він користувався загальнонаціональною популярністю і висловлював бажання домогтися зрушення Демократичної партії вліво. Дж. Макговерн відіграв ту ж роль, що й У. Брайан в 1896 р., інтегрувавши антимонополістичний і антивоєнний рух у структуру двопартійної системи.

Таким чином, протягом двох повоєнних десятиліть обидві партії США пройшли еволюцію, яка забезпечила зміну еліт та нову ідеологію. Демократична партія успішно інтегрувала ліві антивоєнні та правозахисні рухи, одночасно нейтралізувавши праворадикальні фракції півдня. Республіканська партія, в свою чергу, інтегрувала дві ультраконсервативні хвилі, представлені антикомуністичним рухом Дж. Маккарті та антиетатистською фракцією Б. Голдуотера. Сформовані внаслідок цих процесів партійні позиції виявилися досить стійкими і зберігалися протягом двох наступних десятиліть.

1. Из истории внутреннеполитической борьбы и общественной мысли США. – Куйбышев, 1981. – 168 с.; 2. Манькин А. С. История двухпартийной системы США. – М., 1981. – 285 с.; 3. Согрин В.В. Переосмысливая американскую демократию: генезис, этапы, современность //США-Канада. - 2002. - №5. – С. 3-31; 4. Согрин В.В. Политическая история США. – М., 2001. – 400 с.; 5. Key V. O. Politics, Parties, and pressure Groups. – N. Y. , 1960. – 783 p.; 6. Whitfield S. J. A Companion to 20th-Century America. – Oxford., 2004. – 500 p.

Тишкун Ю.Я.*

Історичні аспекти становлення державної бюрократії США

Поява державної бюрократії на північноамериканському континенті пов'язана з діяльністю представників королівства Франція, політичний вплив якого насамперед поширився на територію сучасної Канади і долини Міссісіпі з Великими озерами. Посланці французького короля намагались у дрібницях відтворити в Новому світі характерні для Давнього порядку часів Жана

* Тишкун Ю. Я. - аспірант кафедри політології.